

Esiet sveicināti, 10. klases skolēni!

Šīs un nākamās nedēļas valodas mācības stundu tēma ir
noslēdzošā fonētikas kursā:

LATVIEŠU VALODAS
SKAŅU PĀRMAIŅAS
(mēdz arī teikt - skaņu mijas)

Vienā no pēdējām stundām klātienē aicināju 10.sb skaidrot **svešvārdus** (īpašības vārdus) kuri ir svarīgi **jēdzieni** fonētikā

pozicionāls -ais; s. -a, -ā;
= **saistīts ar (kā) stāvokli,
novietojumu** (parasti
noteiktās attiecībās pret
kādu objektu), šādam
stāvoklim, novietojumam
raksturīgs (*tezaurs. lv*)

- **ne**pozicioāls = **nav
saistīts ar (kā) stāvokli,
novietojumu**

Šo svešvārdu nozīmes laba
izpratne noteikti palīdz
izprast valodas skaņu
mijiedarbību izrunā

Fonētikā šos īpašības vārdus lieto,

runājot par **patskaņu e,**
ē izrunu, jo ir

pozicionālie e, ē
izrunas nosacījumi

un

nepozicionālie e, ē
izrunas nosacījumi

runājot par **skaņu**
pārmaiņām, —

ir

pozicionālās skaņu
pārmaiņas IZRUNĀ

un

vēsturiskās skaņu
pārmaiņas (≠ nav
izskaidrojamas pozicionāli)
RAKSTOS

Fonētikas tēma, kas ir svarīga valodas praksē –
tas ir, pareizrakstībā

SKAŅU PĀRMAIŅAS

Jau no 1. klases mēs soli pa solim mācāmies, **ka jāraksta**

- **sirds**, nevis ~~sirē~~, jo sird**is**
- **atbildīgs**, nevis ~~atbildīks~~, jo ir tikai priedēklis **at** + bildī**gi**
 - **mežs**, nevis ~~mešs~~, jo mež**ī**
 - **zivs**, nevis ~~ziuvš~~, jo ziv**is**
 - kafe**j**nīca, nevis ~~kafeinīca~~, jo kafe**j**a + nīca
 - svē**t**diena, nevis ~~svēdiena~~, jo svē**t**(a) + diena

**POZICIONĀLĀS SKAŅU PĀRMAIŅAS IR
TIKAI IZRUNĀ –**

rakstos tās neatspoguļo

Pārmaiņām pakļautie līdzskaņi

BALSĪGIE (b)	NEBALSĪGIE (n)
B	P
D	T
DZ	C
DŽ	Č
G	K
Ģ	Ķ
Z	S
Ž	Š
J	H(*CH)
V	F

IZRUNĀ BALSĪGIE UN NEBALSĪGIE LĪDZSK. CITS CITU IETEKMĒ UN MAINA!

Līdzskaņu pārmaiņas notikušas arī valodas vēsturiskās attīstības gaitā!

Pozicionālo līdzskaņu pārmaiņu KLASIFIKĀCIJA (7 veidi)

IZRUNAS skaņu pārmaiņas raksturojums ar vārdiem un saīsināti	Piemēri izrunā, tāpēc vārdi kvadrātiekvāš
b/n – balsīgais nebalsīgā <u>priekšā</u> kļūst nebalsīgs	[isteicējs], [spilktāks], [arbūss]
n/b – nebalsīgais balsīgā <u>priekšā</u> kļūst balsīgs	[abgabals], [adbalss], [igdienišķs]
(bn) – balsīgais un nebalsīgais saplūst par vienu skaņu	[[spoš], [sirc], [dažāc],
(nn) – nebalsīgie saplūst par vienu skaņu	[limic], [kvīc], [nejauš]
v aiz patskaņa, divskaņa kļūst par u	[poraus], [gous], [saus], [stāus]
j aiz patskaņa, divskaņa kļūst par i	[vēiš], [purvāis], [pārnācēis]
Līdzskaņu zudums izrunā (arī ja laba dikcija)	[svēdiena], [sesdiena]

Vēlreiz

Pozicionālās līdzskaņu mijas	Vēsturiskās līdzskaņu mijas
<p data-bbox="511 601 550 658">↑</p> <ul style="list-style-type: none"><li data-bbox="227 715 836 786">• atvieglo izrunu, <p data-bbox="227 801 836 1029">RAKSTOS NEATSPOGUĻO</p>	<p data-bbox="1381 601 1420 658">↑</p> <ul style="list-style-type: none"><li data-bbox="1155 701 1676 915">• atspoguļo rakstos <p data-bbox="1000 943 1798 1186">(šīs mijas ir pamatā svarīgākajiem pareizrakstības likumiem)</p>

Vēsturisko līdzskaņu pārmaiņu KLASIFIKĀCIJA

- **t** un **d** > **s** **t** priekšā
- **t** un **d** > **z** **d** priekšā
- līdzskaņa **j** mija (kādreiz teica **lācja*, tagad *lāča*; bet vēl arvien *kurpju*, *durvju*, *kurmju*, *slēpju*)
- līdzskaņu **s, z, t, d** zudums pirms **–šana**
- **k>c; g> dz** – patskaņu **i, ī, e, ē, ie, ei** noteiktās līdzskaņu pārmaiņas // *locīt* > *loku*, *mocīt* > *moku*

Vieglāk saprotamās vēsturiskās skaņu pārmaiņas

Līdzskaņa **j** noteiktās skaņu pārmaiņas
un tās trūkums

2 uzdevums 3.darba lapā

pārmaiņas locekļi	Darb. vārdi	2. deklinācijas lietv. vsk. Ģ un visos dsk. locījumos	5. un 6. deklinācijas dsk. Ģ.
p > pj b > bj v > vj) m > mj	kā pj u (kā pi et!) glā bj u (glā bi et!) le mj u (le mi et!)	skap is > ska pja , ska pjos gul is > gul bja , gul bju bur vis > bur vja , bur vjiem kur mis > kur mja , kur mjos	straum es > straum mju ziv is > ziv vju
s > š	dzē š am (dzē si et!)	lasi s > la ša , la š maizītes	lāse > lā šu
t > š	pū š am (pū ti et!)	vīrietis > vīrie ši	naktis > nak šu
z > ž	gā ž am (gā zi et!)	nazi s > na ži	glāzes > glā žu
d > ž	sprie ž am (sprie di et!)	briedis > brie ža	priedes > prie žu
c > č		lācis > lā č iem	
dz > dž		spuldze > spul džu	
l > ļ	ce ļ am (ce li et!)	brālis > brā ļu	piles > pi ļu
n > ņ		Jānis > Jā ņu	ugunis > ugu ņu
Līdzskaņu grupa > ..		vilnis > vi ļņi	zvaigznes > zvaig žņu bārkstis > bārk šņu

Līdzskaņa j noteikto pārmaiņu **nav**:

- 1) dažos 6.deklinācijas lietvārdos, piem., acu, balsu, Cēsu, debesu, dzelzu, utu, zosu;
- 2) 5. un 6.dekl. lietvārdos ar -st-, piem., speciālistu, vokālistu;
- 3) ja rodas priekšstats par cita vārda formu (un var radīt pārpratumus), piem., gāzu (gāžu), brīzu (brīžu), mutu (mušu), pasu (pašu), daktu (dakšu), bāzu (bāžu);
- 4) dažos personvārdos, piem., Ata, Centa, Gunta, Rūda;
- 5) 5.dekl. lietvārdos, kā flotu, frontu, kasu, rasu, šimpanzu, tumšmatu;
- 6) 6.dekl. lietvārdos, kā aktu, šaltu;

Dažos gadījumos ļautas paralēlfotmas : Ulda / Ulža; Valda / Valža; toršu / tortu, cunftu / cunfšu.

Līdzskaņa **j** noteikto līdzskaņu pāru
pārmaiņas:

sl>**šļ** sn>**šņ** zl>**žļ** ln>**ļņ**

Lai šīs pāru pārmaiņas neaizmirstu un neieviestu
nevietā, palīdz tāda pārbaude:

z s l n *pirms* **ķ ģ ļ ņ** *mīkstina*

zoslēns¹ *pirms* **ķieģeļņīcas**² *vienmēr mīksts*

*re*¹**ģ**²*e // sen*¹**č**²*u // NB! nostalgija, neiralģija*

līdzskaņu **s, z, t, d** zudums pirms **–šana**

- ne~~s~~ (a) + šana = ne-šana
- lau~~z~~ (a) + šana = lau-šana
- kri~~t~~ (a) + šana = kri-šana
- klī~~d~~ (a) + šana = klī-šana

Patskaņu i, ī, e, ē, ie, ei noteiktās līdzskaņu k-c, g-dz pārmaiņas

- pūka, bet pūciņa
- jaka, bet jaciņa
- poga, bet podziņa
- mocīt, bet moku, bet mociet!
- locīt, bet loku, bet lokiet!
- lūgt, bet lūdziet!

Līdzskaņu pārmaiņas, kas nosaka
vismagākos darbības vārdu pareizrakstības likumus un
kas trenē un pārbauda loģisko domāšanu, un
kas daudziem ir mūžīgais klupšanas akmens visādos rakstos

t un **d** > **s** PIRMS **t** (**meta** > **mes**+**tu**)

t un **d** > **Z** PIRMS **d** (**ēda** > **ēz**+**dams**)

Ļoti uzmanīgi izskati nākamos slaidus,
tabulas, pirms veic ③, ④ uzdevumu!

Lai šīs formas uzrakstītu pareizi, ikvienam vispirms prātā jānosauc pārbaudes forma – jāveic **1.solis!**

1. solis	pirms -t	pirms -d	pirms -šana
meta	same st as spainī		
	kaut nome st u zemē	me zd ams kaktā	pārme / šana
	grib aizme st		
	same st ies kopā		
veda	aizve st as projām		
	kaut pieve st u klāt	ve zd ams mājās	pārve / šana pār ceļu
	save st klētī		
kāsa	izkā st s piens		
	nokā st biežumus	kā sd ama burkā	naudas kā / šana
	lai izkā st u dzidri		
lauza	nenolau z t galotni		
	salau z ta slota	pārlau zd ams sten	koku lau / šana
	kaut nolau z tu ātrāk		

Secinājumi pēc iepriekš skatītās tabulas

Ja darbības vārda pagātnes formā pirms galotnes (-a /-ās) ir **d** un **t** , tad

- citās formās **pirms t** šīs skaņas kļūst par **s**,
īsāk iegaumējot, **t un d > s pirms t**
- citās formās **pirms d** šīs skaņas kļūst par **z**,
īsāk iegaumējot, **t un d > z pirms d**

Piem., kri**t**a – krist, kristies, kristu, krizdams

kod**a** – kost, kosties, sakosts, kostu, kozdams

Secinājumi pēc iepriekš skatītās tabulas

Ja darbības vārda pagātnes formā pirms galotnes (-a /-ās) ir **z**, tas

citās formās **pirms t un d** paliek **z**, jo
z nemainās

Ja darbības vārda pagātnes formā pirms galotnes (-a /-ās) ir **s**, tas

citās formās **pirms t un d** paliek **s**, jo
s nemainās

Tas pats citā tabulā

Pagātnes	kļūst par	pirms	Pagātnes	kļūst par	pirms
t d	s	t (=-t, -ties, -ts, -tu)	t d	z	d (=-dams)

Pagātnes	paliek	pirms	Pagātnes	paliek	pirms
s	s	t (=-t, -ties, -ts, -tu)	z	z	d (=-dams)

Tiem, kam redzes atmiņa

- **t /d** priekšā **mainās** tikai pagātnes **t** un **d**

t > s t	meta – me st ies, me st u, me st s
d > s t	veda – ve st , ve st u, save st s
t > z d	meta – me z dams
d > z d	veda - ve z dams

- **t /d** priekšā pagātnes **s** un **z** paliek un nemainās

Vēlreiz par -šana vārdiem

Ja pagātnē ir		Piemērs
t d s z	tas zūd pirms -šana / -šanās	krit t ās – krišanās plū d a – plūšana au s a – aušana gā z ās - gāšanās

Vēsturiskās skaņu pārmaiņas ir noteikušas
vēl trīs īpašu darbības vārdu pareizrakstību:

lūzt, birzt, milzt

Ja pagātnē lūza, birza, milza,

šo vārdu vietā tekstā jāliek “nirt” atbilstošajā formā:

- ja „nirst” formā ir *s*, tad ar *s* arī „lūst, milst, birst”
viņš nirst = viņš lūst, milst, birst; nirstot = lūstot, milstot;
nirstošs = lūstošs, milstošs, birstošs
- ja „nirt” formā nav *s*, tad „lūzt, milzt, birzt’ ar *z*
negrib nirt = negrib lūzt, milzt, birzt; kaut nirtu = lūztu;
nirdams = lūzdams, milzdams, birzdams

Šīs prezentācija ir mācību materiāls
līdz 12. klases eksāmeniem!

Ja ir kādas neskaidrības, jautājiet!